

V I Lenin

Till minnet av Herzen

Hundra år har förflutit sedan Herzen föddes. Hela det liberala Ryssland hyllar honom, varvid man omsorgsfullt undviker socialismens allvarliga frågor och sorgfälligt döljer det som skilde *revolutionären* Herzen från en liberal. Herzenminnet uppmärksammas också av högerpressen, som förljuget försäkrar att Herzen mot slutet av sitt liv tog avstånd från revolutionen. Och i de tal om Herzen, som hålls av liberaler och narodniker utomlands, är frasen och bara frasen förhärskande.

Arbetarpartiet bör hedra minnet av Herzen inte för kälkborgerliga lovsångers skull utan för att klargöra sina egna uppgifter och fastställa den verkliga plats i historien som tillkommer denne skriftställare, vilken spelade en stor roll när den ryska revolutionen förbereddes.

Herzen tillhörde den generation av revolutionärer från adels- och godsägarkretsar, som framträdde under första hälften av förra århundradet. Adeln skänkte Ryssland Biron, Araktjejev och deras gelikar, ett otal ”försupna officerare, bråkstakar, spelare, marknadshjältar, jakt-hundägare, slagskämpar, prygelhjältar, haremsriddare” och sentimentala manilovar. ”Och bland dem”, skrev Herzen, ”utvecklade sig männen av den 14 december, en falang av hjältar, som likt Romulus och Remus uppfötts med ett vilddjurs mjölk ... Det var verkliga titaner, smidda av rent stål från huvud till fot, stridskamrater, som medvetet gick till säker undergång för att väcka den unga generationen till nytt liv och luttra de barn, som fötts i en miljö av tyranni och servilitet.”

Till dessa barn hörde Herzen. Dekabristernas uppror väckte och ”luttrade” honom. I det feodala Ryssland på 1840-talet förmådde han resa sig till en höjd, som ställde honom i nivå med sin tids största tänkare. Han tillägnade sig Hegels dialektik. Han förstod, att den var ”revolutionens algebra”. Han gick längre än Hegel, till materialismen, tätt efter Feuerbach. Det första av hans Brev om studiet av naturen – Empirism och idealism – skrivet 1844, visar oss en tänkare som än idag är huvudet högre än uppsjön av moderna empiriska naturforskare och svärmarna av nutida filosofer, idealister och halvidealister. Herzen nådde ända fram till den dialektiska materialismen och gjorde halt inför – den historiska materialismen.

Det var denna ”halt” som vållade Herzens andliga sammanbrott efter nederlaget för revolutionen 1848. Herzen hade redan lämnat Ryssland och iakttog denna revolution på nära håll. Han var vid den tiden demokrat, revolutionär och socialist. Men hans ”socialism” var en av de talrika former och varianter av den borgerliga och småborgerliga socialism, vilka var kännetecknande för 1848 års epok och erhöll den definitiva dödsstöten under junidagarna. I själva verket var detta alls ingen socialism utan sentimentala fraser, ett välmenande drömmeri, vari den borgerliga demokratin och likaså proletariatet, som ännu inte frigjort sig från dennas inflytande, draperade sin *dåvarande* revolutionära stämning.

Herzens andliga sammanbrott, hans djupa skepticism och pessimism efter 1848 var sammanbrottet för *de borgerliga illusionerna* inom socialismen. Herzens andliga drama var en produkt och en återspeglning av den epok i världshistorien, då den borgerliga demokratin revolutionära stämning *redan* höll på att dö bort (i Europa), medan det socialistiska proletariatets revolutionära stämning *ännu inte* mognat. Detta är något som det liberala ordvrängeriets riddare i Ryssland inte förstått och inte kunnat förstå, dessa som nu maskerar sin kontra-revolutionära inställning med svulstiga fraser om Herzens skepticism. Hos dessa riddare, som förrådde den ryska revolutionen 1905 och som glömt att ens tänka på *revolutionärens* stora

namn, är skepticismen en form för övergången från demokrati till liberalism – till den servila, nedriga, smutsiga och bestialiska liberalism, som 1848 sköt ned arbetare, som återupprättade kullvräktade troner, applåderade Napoleon III och *förbannades* av Herzen, som inte kunde förstå dess klassnatur.

Hos Herzen var skepticismen en form för övergången från illusionerna om en ”över klasserna stående” borgerlig demokratism till proletariats hårda, otryggliga och obetvingliga klasskamp. Beviset: Brev till en gammal kamrat, till Bakunin, skrivna av Herzen 1869, ett år före hans död. I dem bryter Herzen med anarkisten Bakunin. Visserligen ser Herzen i denna brytning alltså endast taktiska meningsskiljaktigheter och inte den avgrund som ligger mellan världsåskådningen hos proletären, som är övertygad om att hans klass skall segra, och hos småborgaren, som uppgett allt hopp om sin räddning. Visserligen upprepar Herzen också här återigen de gamla borgerligt demokratiska fraserna om att socialismen måste framföra ”en förkunnelse, som i lika grad är riktad till arbetaren och företagaren, till jordbrukaren och småborgaren”. Men ändå: när Herzen bröt med Bakunin, riktade han inte sina blickar mot liberalismen utan mot *internationalen*, mot den international som leddes av Marx – den international som började ”*samla legionerna*”, proletariats legioner, och sammansluta ”*arbetarvärlden*”, ”som överger deras värld som besitter utan att arbeta”!

Eftersom Herzen inte hade förstått den borgerligt demokratiska karaktären hos hela rörelsen 1848 och hos den förmarxistiska socialismens alla former, kunde han än mindre förstå den ryska revolutionens borgerliga natur. Herzen är grundaren av den ”ryska” socialismen, ”narodismen”. Han ansåg ”socialismen” ligga i böndernas frigörelse *med jord*, i byalagets jordinnehav och i böndernas ide om ”rätt till jorden”. Sina älsklingsstankar i detta ämne har han utvecklat otaliga gånger.

I denna Herzens lära, liksom i hela den ryska narodismen – ända till de nutida ”socialist-revolutionärernas” urblekta narodism – finns det i själva verket *inte ett ens* socialism. Liket de olika formerna av ”1848 års socialism” i väst är detta samma slags sentimentala fraser, samma slags välmenta drömmeri, vari den borgerliga bondedemokratin i Ryssland draperar sin revolutionära stämning. Ju mer jord bönderna skulle ha fått 1861 och ju billigare de skulle ha fått den, desto starkare hade de feodala godsägarnas makt undergrävts och desto snabbare, friare och bredare hade kapitalismen i Ryssland utvecklat sig. Idén om ”rätt till jorden” och om ”en utjämnande jordfördelning” är ingenting annat än en formulering av de revolutionära strävandena efter jämlikhet hos bönderna, vilka kämpar för att fullständigt störta godsägarmakten, för att helt avskaffa godsägarnas jordinnehav.

Revolutionen 1905 bevisade detta helt och fullt. Å ena sidan framträdde proletariatet helt självständigt i spetsen för den revolutionära kampen, sedan det skapat ett socialdemokratiskt arbetarparti, å andra sidan kämpade de revolutionära bönderna (”trudovikerna” och ”bondeförbundet”) för alla möjliga former för att avskaffa godsägarnas jordinnehav, ända till ”upphävande av privatäganderätten till jorden”, kämpade just som ägare, som småföretagare.

Dispyterna om huruvida rätten till jord etc ”står i samklang med socialismen” tjänar för närvarande endast till att *mörklägga* och skymma undan en verkligt viktig och allvarlig historisk fråga: skillnaden mellan den liberala bourgeoisins och de revolutionära böndernas *intressen* i den ryska *borgerliga* revolutionen; med andra ord frågan om den liberala och den demokratiska, om den ”kompromissande” (monarkiska) och den republikanska tendensen i denna revolution. Det var just denna fråga som Herzens Kolokol tog upp, om man ser till sakens kärna och inte till orden, om man undersöker klasskampen som grundval för ”teorierna” och lärorna, och inte tvärtom.

Herzen skapade en fri rysk press utomlands, detta är hans stora förtjänst. Poljarnaja Zvezda tog upp dekabristernas tradition. Kolokol (1857-67) förfäktade av all kraft böndernas frigörelse. Den servila tystnaden var bruten.

Men Herzen kom från godsägar- och herremannamiljö. Han hade lämnat Ryssland 1847, han hade inte sett det revolutionära folket och kunde inte tro på det. Därav hans liberala vädjan till ”överheten”. Därav hans talrika sliskiga brev i Kolokol till Alexander II, bödeln, vilka man nu inte kan läsa utan avsmak. Tjernysjevskij, Dobroljubov och Serno-Solovjevitj, vilka representerade den nya generationen av revolutionära raznotjintser¹, hade tusen gånger rätt då de förebrådde Herzen för dessa avvikelser från demokratism *till* liberalism. I rättvisans namn måste dock sägas, att hur mycket Herzen än vacklade mellan demokratism och liberalism, så tog demokraten i honom likväl överhanden.

När Kavelin, en av de vedervärdigaste typerna från det liberala patrasket, som tidigare varit eld och lågor för Kolokol just för dess *liberala* tendenser, uppträdde mot en författning, angrep den revolutionära agitationen, uppträdde mot ”våldet” och uppmaningarna att tillgripa våld samt började predika tolerans, då bröt Herzen med denna liberala vise man. Herzen kritiserade skarpt Kavelins ”ömkliga, absurda, skadliga pamflett”, skriven som ”inofficiell vägledning för en regering som föreger sig vara liberal”, och hans ”sentimentala politiska sentenser”, vilka framställde ”det ryska folket som boskap och regeringen som klokheten själv”. Kolokol publicerade en artikel under rubriken Parentation, i vilken den gisslade ”professorer, som väver ett ruttet spindelnät av sina bombastiska och ynkliga idéer, experfessorer, en gång harmlösa men sedan förgrymmade, då de ser att den sunda ungdomen inte kan sympatisera med deras skrofulösa tankar”. Kavelin kände genast igen sig själv i detta porträtt.

Då Tjernysjevskij häktades, skrev den nedrige liberalen Kavelin: ”Häktningarna förefaller mig inte upprörande ... det revolutionära partiet anser alla medel goda då det gäller att störta regeringen, och denna försvarar sig med sina egna medel.” Och det var som om Herzen hade svarat denne kadet, då han i anledning av domen över Tjernysjevskij skrev: ”Och så finns det ynkliga figurer, nollor, lismare, som säger att vi inte får okväda detta band av rövare och skurkar som regerar oss.”

Då liberalen Turgenev skrev ett privat brev till Alexander II med försäkran om sina lojala och underdåniga känslor och skänkte två guldmünt till förmån för de soldater, som sårats vid under-tryckandet av det polska upproret, skrev Kolokol om ”den grå-håriga Magdalena (av mankön) som skrivit till tsaren, att hon inte kunde få en blund i ögonen, då hon plågades av tanken på att tsaren inte visste av den ånger som gripit henne”. Och Turgenev kände genast igen sig själv.

När hela bandet av ryska liberaler tog avstånd från Herzen för att han försvarade Polen, när hela ”den bildade societeten” vände Kolokol ryggen, lät Herzen inte bringa sig ur jämvikt. Han fortsatte att förfäkta Polens frihet och att gissla Alexander II:s förtryckare, skarprättare och bödlar. Herzen räddade den ryska demokratins ära. ”Vi har räddat det ryska namnets ära”, skrev han till Turgenev, ”och för det har den servila majoriteten låtit oss plikta.”

När underrättelse ingick om att en livegen bonde hade dödat en godsägare för att denne försökt våldföra sig på hans fästmö, kommenterade Herzen detta i Kolokol med orden: ”Bra

¹ *Raznotjintser*, bildade människor av icke adlig härkomst. De kom från olika stånd: köpmännen, prästerskapet, småborgerskapet och bönderna. — *Red*

gjort!” När det meddelades, att militära befäls personer skulle sättas in för att genomföra en ”lugn” ”befrielse”, skrev Herzen: ”Den första kloka överste, som med sin avdelning ansluter sig till bönderna i stället för att slå ned dem, kommer att bestiga romanovarnas tron.” Då överste Rejtern sköt sig i Warszawa (1860) för att inte behöva bli medhjälpare åt bödlarna, skrev Herzen: ”Skall det skjutas, så bör man skjuta de generaler som ger order att skjuta på vapenlösa människor.” Då 50 bönder massakrerades i Bezdna och deras ledare Anton Petrov blev avrättad (12 april 1861) skrev Herzen i Kolokol:

”Åh, om mina ord kunde nå fram till dig, den ryska jordens arbetsträl och martyr!... Hur väl jag skulle lära dig att förakta dina själaherdar, som Petersburgssynoden och den tyske tsaren har satt över dig ... Du hatar godsägaren, du hatar skrivaren, du fruktar dem – och du har alldeles rätt; men du tror ännu på tsaren och biskopen ... tro dem inte. Tsaren är med dem och de är med tsaren. Det är honom du ser nu, du, fader till den i Bezdna mördade sonen, du, son till den i Penza mördade fadern ... Dina herdor är okunniga som du, fattiga som du ... Sådan var också den Antonius (inte biskop Antonius utan Anton från Bezdna), som led för din skull i Kazan ... Liken av dina helgon kommer inte att göra fyrtioåttio underverk, en bön till dem hjälper inte mot tandvärk; men det levande minnet av dem kan utföra ett underverk – din befrielse.”

Detta visar hur skändligt och nedrigt Herzen smutskastas av våra liberaler, som förskansat sig i den underdåniga ”legala” pressen, där de lovprisar Herzens svaga sidor och tiger ihjäl hans starka sidor. Det var inte Herzens fel utan hans olycka, att han inte kunde se det revolutionära folket just i Ryssland på 40-talet. Då han fick se det *på 60-talet*, tog han oförskräckt parti för den revolutionära demokratin mot liberalismen. Han kämpade för folkets seger över tsarismen, inte för en kohandel mellan den liberala bourgeoisin och godsägarsaren. Han höjde revolutionens fana.

* * *

Då vi hyllar Herzen, ser vi klart de tre generationer, de tre klasser som varit verksamma i den ryska revolutionen. Först var det adelsmän och godsägare, dekabristerna och Herzen. Kretsen av dessa revolutionärer var snäv. De stod skrämmande fjärran från folket. Men deras verk var inte förgäves. Dekabristerna väckte Herzen. Herzen utvecklade den revolutionära agitationen.

Denna agitation togs upp av de revolutionära raznotjintserna, från Tjernysjevskij till hjältarna i Narodnaja Volja, vilka utvidgade, stärkte och stålsatte den. Kämparnas krets vidgades och deras förbindelse med folket blev fastare. ”Unga rorgångare i den kommande stormen” kallade Herzen dem. Men det var ännu inte själva stormen.

Stormen, det är massornas egen rörelse. Proletariatet, den enda konsekvent revolutionära klassen, reste sig i spetsen för massorna och reste för första gången böndernas miljoner till öppen revolutionär kamp. Den första stormbyn satte in 1905. Den nästa börjar växa i vår åsyn.

Då proletariatet hyllar Herzen, lär det sig av hans exempel förstå den revolutionära teorins stora betydelse. Det lär sig förstå att den obrottsliga troheten mot revolutionen och den revolutionära appellen till folket inte är förgäves ens om hela årtionden skiljer sådden från skörden. Det lär sig fastställa de olika klassernas roll i den ryska och den internationella revolutionen. Berikat genom dessa lärdomar kommer proletariatet att bana sig väg till ett fritt förbund med de socialistiska arbetarna i alla länder genom att krossa den reptil, tsarmonarkin, mot vilken Herzen först höjde kampens stora fana genom att vända sig till massorna med *det fria ryska ordet*.

Sotsial-Demokrat nr 26, den 8 maj (25 april) 1912

V I Lenin, *Samlade skrifter*, 5:e ry uppl, b 21, s 255-262